

Олесь Санін: «Мені подобається шукати і відкривати нові території...»

Розмову веде Лариса Брюховецька

– Відомо: фільм має бути мистецьким твором і водночас доступним для найширшого глядача. Мені здається, це підтвердили й ваші ігрові картини: «Мамай», хоча там бракувало напруженого сюжету, і «Поводир», де сюжету було «забагато». Фільм «Олекса Довбуш», над яким нині працюєте, що це буде – епос, драма, пригоди?

– Я глибоко переконаний, що творчу майстерню, якщо вона справжня, не можна озвучувати. Для мене це дух, тому я намагаюсь обережно ставитись до тих духів, про які ставитиму кіно. Обіцяти, що це буде суперблокбастер такого чи такого жанру, я не готовий. До інтерв'ю я також не готовий.

– Але ж ви виношуєте цей задум майже рік...

– Виношую ще з часів, коли вступив на курс до Леоніда Осики, з першого дня навчання. Я був у нього на неіснуючій посаді асистента. Він закінчив «Гетьманські клейноди» і збирався знімати «Легенду про Довбуша»: перебирав сценаріями, героя мав грати Іван Гаврилюк. Сам персонаж – міфологічний, з одного боку, а з другого – конкретна людина. Іншої такої непересічної людини в Карпатах не було, він мав за собою романтичний шлейф. Акумулявав у собі всі біди і надії гуцульського краю, і для багатьох залишився символом. До виходу фільму «Тіні забутих предків» самі гуцули вважали себе упослідженим народом. Так про них думали в СРСР, так думали поляки. Це були бідні люди, які живуть у горах.

– Але в них був театр, заснований Гнатом Хоткевичем. Не кажу вже про розкішні декоративно-ужиткові вироби, які вони творили, про їхню музику...

– Цей театр придумала інтелігенція, пани. І Франко.

– Важливо, що про них знали...

– Так, у Кракові на виставці, в Австрії у книжці. Але їх привчили до думки, що вони неосвічені, живуть з тваринами в одній хаті. Вони міцно держалися за свою землю, віру, церкву, і це їх тримало в житті. І в цьому контексті Довбуш...

– Був заступником?

– Ні, він для них міфологічний персонаж. Перун. Не людина...

– Тобто, не хочете казати, який це буде жанр?

– Це буде драма. Яка саме? А якого жанру драма «Макбет»? Це не історія поневіряння молодого чоловіка, яку вивчили на короля. Це історія про кров, про землю, про те, що кров не водиця. Це дуже жорстокий час.

– Ви якось сказали, що цей фільм – не про гуцульського Робін Гуда, а «про кохання, заради якого люди здатні піти на смерть». Чи можна конкретніше про це? Яким ви бачите легендарного героя з XVIII століття?

– Це історія про любов, про Довбуша, який не хотів ставати славним народним героєм. Це людина, яка прагнула простого людського щастя. І за нього довелося боротися. Як на мене, це унікальна історія кохання. Непереборної сили, живої енергії, кохання, яке робить людей кращими, а з іншого боку, Олексу Довбуша воно і вбило. Про це розповідають всі легенди, співанки.

– Постать ця віддавна приваблювала кінематографістів. У червні 1941 року в Криворівню прийшла знімальна група на чолі з Іваном Кавалерідзе. Та напад гітлерівців перекреслив їхні плани. Фільм «Олекса Довбуш» 1959 року поставив на кіностудії Довженка Віктор Іванов. Гуцули там не дуже переконливі, але,

здається, він орієнтувався на французьке пригодницьке кіно на зразок «Фанфана-Тюльпана».

– Так, то пригодницький жанр. В тій історії міг бути герой з будь-яким іншим іменем. Тоді для авторів фільму це ім'я було славне і пов'язане з романтичним флером. Що заважає романтичності історії Олекси Довбуша? Реальність. Якби то був вигаданий персонаж – це одне. Якщо вірити Грушевському та іншим історикам, народився він у 1700 році, помер 24 серпня через 45 років, є дві кримінальні справи, оригінали не збереглися, але польські копії я сам бачив, про суд уже над мертвим Довбушем з великою кількістю свідків та звинувачень. Це реальність. На противагу їй існують історії, міфи, створені гуцулами. Він став для них уособленням людини, яка жила заради інших. Він вимушено став розбійником, тому що його брат став розбійником, вже був у розшуку. Чимало з них не з власної волі стали опришками. В його рідного брата Івана – стати опришком – це була романтична мрія, в Олекси – ні. Іванів ніж зберігався в церкві, на ньому були викарбувані імена людей, яких він ним убив, і в церкві мали читати заупокійну молитву за вбитими. Це історія гріха, історія людини, яка з цим гріхом бореться. В Олекси так само історія гріха, але любові, адже жінка на ім'я Марічка Дзвінчук була заміжня. Та мене сьогодні цікавить не історичний контекст, мене більше цікавить, ким є цей герой для нас нині. Мотиви й алюзії тодішньої боротьби стали сьогодні актуальними. Мене абсолютно не цікавлять соціал-демократичні чи комуністичні історії. Я чітко розумію, що це була найскладніша історія, тому що, на жаль, більшості авторів, які про Олексу Довбуша писали (а писали Франко, Коцюбинський, Захер-Мазох), заважала історія боротьби з багатими.

– Тобто вас цікавить психологія?

– Мене цікавить психологічна історія, а не те, що він не любив багатих. Він чітко поділяв людей за якостями добра і зла. І той скарб, який вони з братом захопили, не приніс їм обом нічого хорошого. Є відома співанка, що Довбуш «на ніжку налягає, топірцем си підпирає». Чому налягає? Історичний факт: через це золото два брати посварилися так, що рідний брат втяв Олексі ногу, і той довго відходив від рани. Не тільки фізичної, а й моральної. Про цю рану я і хочу розказати.

– Є ще одна алюзія: «Камінна душа» Гната Хоткевича й однойменний фільм Станіслава Клименка. А також сценарій «Камінна душа», написаний Іваном Миколайчуком у співтворстві. Наголос на тому, що такий спосіб життя неминуче призводить до жорстокості. Й заохана в Марусяка панянка ледь не стає жертвою...

– Це найбільш близька для мене літературна основа. Я не екранізую «Камінну душу», але основна міфологема самого твору: опришко повинен мати камінну душу, бо як тільки його душа розтане, на нього чекає смерть, мені зрозуміла. Олекса Довбуш був звіром, але кохання до Марічки пробудило в ньому людину. Він знав її давно, обіцяв одружитися, але її видали за іншого. Жінка відповіла на почуття Олекси і фактично поставила себе поза законом у суспільстві. Там багато буде жанрового.

– Труднощі роботи над історією про Олексу Довбуша в тому, що вона, на відміну, скажімо, від історії про Івана Палійчука з «Тіней забутих предків», тиражована...

– Мені здається, що якась частина знятого Віктором Івановим матеріалу не ввійшла у фільм. Не закінчена драматична лінія. Це не буде римейк. У Чернівцях нині один підприємець, режисер-аматор знімає картину про Довбуша (стрічка «Легенда про Довбуша» йшла в кінотеатрах у квітні, але сприймати її всерйоз не випадає. – Прим. Л. Б.).

– А хто такий Черниш?

– Максим Черниш – сценарист, ми нині з ним працюємо над сюжетною структурою фільму, на його рахунок вже чотири серіали, повнометражні картини. Я маю знімати так, щоб люди ломилися в кінотеатри. Іншого способу довести успішність нашої професії немає. З іншого боку, мене лякають заяви продюсерів, моїх колег про унікальність сучасних надбань нашого кіно, коли кожен фільм, який виходить, автори називають блокбастером. Це не зовсім адекватна оцінка ситуації. Ми всі з цим погоджуємось, бо глядачам треба донести, що українське кіно успішне, що воно працює, що нам якоюсь мірою вдалося переконати владу. Але! Треба зупинитися і робити високоякісний продукт. У дуже багатьох фільмах, які я сьогодні бачу, цей момент упущено. Знаю це за досвідом інших країн: якщо кінематограф тої чи іншої країни закривається в собі й не має художньої цінності, немічний, може настати велике розчарування, і люди перестають ходити в кіно. Так і в нас вони скажуть: ми вже допомогли українському кіно, а тепер підемо подивимось хороше кіно.

– Можливо, наші глядачі дивляться «Сторожову заставу» тільки тому, що вже давно на екранах немає нічого українського. Погодьтеся, потреба не зникла, хтось поп-корн жує на американському, але є глядачі, які дивляться наше кіно.

– Є люди, які не мають змоги відправити своїх дітей на російсько-українську війну, вони волонтерськи підтримують усе українське. Нам зі свого боку також треба тримати оборону десь на небесах, а не тільки на землі. Нам треба цю територію серця, любові охороняти. Вона – не просто лозунги, бо навіть найкращі слова девальвуються. А ці фантастичні надбання, які ми отримали, переживаючи Майдан і продовжуючи переживати війну? Всі ці історії, які ми побачили на власні очі, які не можна було вигадати найгеніальнішому письменникові? Ми думали, що, живучи в електронний час, це все вже в далекому минулому, а виявилось, що дуже близько. І для мене це була особиста драма. Є моменти в житті, коли для інтелігента не існує іншого аргументу, крім бруківки.

– Інакше б Янукович сидів у президентському кріслі й досі.

– І ми зіткнулися з тим, що довелося опуститися до якогось середньовічного рівня. А що робити?

– Сергій Михальчук буде кінооператором?

– Ми з ним давно задумали цей фільм і давно до цього готувались. Хоча він фігурує у заявках на зйомки багатьох картин у програмах Держкіно.

– Коли режисер готується знімати фільм про яскравого героя, він бачить виконавця головної ролі...

– Я шукаю точність цього бачення. Я ще не переконаний у ньому.

– Він має бути красивий? І бути гуцулом?

– Це надзвичайно складна драматичне навантаження. Я не можу брати актора, який буде 30 відсотків енергії витрачати на те, щоб здаватися гуцулом. Тут питання в тому, що в очах Олекси повинні бути гори. Це може зняти камера, але цього не можна зіграти. Ви піднімаєтесь – і гори, і головне відчуття від цієї краси – це свобода... у всіх її розуміннях на рівні Бога. Якщо цього немає, це неможливо зіграти. Можна зіграти трагедію, любов. Але свободу зіграти не можна. А це те, що його радикально вирізняло з усього навколишнього світу. Гуцули – вільні, тільки сьогодні вони чомусь усі на заробітках в інших країнах. І у XVIII столітті їхали працювати на панів. Потім поверталися додому, рубали дерева, гатили річки, крали в солдатів шинелі, робили з них автентичні кресані. І сьогодні їдуть. Нічого не змінилося...

– Ми великою мірою формувались на «Гінях забутих предків», і в нас оптика вже визначена.

– Цікаво, що навіть самі гуцули себе так сприймають. Вони навіть погодились, що в них у весільному обряді є «ярмо», яке вигадав Параджанов, і що треба пісню «Вербовая дощечка» виконувати під час вінчання. Це красиво. Я думаю, що так відбувалося завжди. Великі твори мають настільки сильну художню правду, що вона змінює навіть правду традиції. Це диво зробили Параджанов, Іленко, Миколайчук. Кожен у такій історії – каталізатор тих картин, які називаються українським поетичним кіно. Я дивився ті фільми, я навчався в майстрів, і я довго себе розпитував: у чому тайна того кіно, і в чому тайна того, що воно зникло? Думаю, енергія, яка все це об'єднувала, то була любов до того, що вони робили, – любов до творчого начала. Конкуренція, звісно, була і в їхньому середовищі, але вони трималися цього острова, своєї компанії. Як ніде, в картинах видно, як вони допомагають розкритись таланту один одного. Мене коробить, коли мені розказують, що все вже в минулому. Кіно – така штука, що теперішнє завтра – це твої мрії, бо відколи ти задумаєш і до того, коли робиш фільм, минає два-три роки. Ви питаєте, хто гратиме? А я думаю, чиє обличчя через один-два роки відкриє світові свободу.

– Ви вже на стадії роботи над режисерським сценарієм. Чи вдалося знайти ще якусь країну, яка долучилася б до виробництва?

– Ще рік тому тривали дуже плідні переговори з цього приводу з Польщею. Тепер внаслідок певних політичних подій ті люди дуже переживають. Вони вже втратили свої позиції й можливості. Я погано знаю сучасне польське кіно. В них був приклад фільму про героя-горянина (Олексу Довбуша, тільки поляка), який знімали чотири країни, шукали гроші, сім років тривав цей проект, і в них поганий досвід, вони рятували це кіно, але фільм помер, так і не народившись. Я дуже боюся невинуваних сподівань. Не даю інтерв'ю, яке кіно буде, що буде «город-сад». Буде сад, тоді прийдете, почувете його запах, його світло. А казати, що ми в пустелі посадимо дерево і зберемо з нього дванадцять мішків плодів...

– Немає пустелі, були ваші «Мамай», «Поводир»... «Хайтарма» Ахтема Сейтаблаєва, його «Кіборги».

– Кожен новий фільм починається з того, що ти на камені мусиш виростити дерево. Я не вийду на знімальний майданчик, поки не буде в мене усіх коштів, поки не знайду спільників. Та зараз мені треба історію про Довбуша, яка відкриє світові щось інше. Не те, що ми знаємо, ми бачимо і т. д.

– Чи можлива співпраця з американцями?

– Можлива, але для цього треба піти на багато жертв. По-перше, треба робити англomовний фільм. Виконавці головних ролей мають бути з якоїсь десятки чи сотні акторів Голлівуду. Тобто від того, про що ми з вами говорили, нічого не залишиться.

– Але ж ви хочете, щоб наше кіно дивилися не тільки в Україні, а й у світі.

– Я маю досвід. Скоріш за все, в мене працюватимуть спеціалісти з Голлівуду на різних позиціях – ті, які я втрачаю в Україні або не можу знайти. В мене дуже серйозно стоїть питання з постановкою трюків, бо ті картини, які я бачив, і те, як розкрились ці люди, які в цій професії працюють у нас, дуже проблемні. Виконавці є, а постановники – проблема. Великі проблеми з приводу світла, камери, її життя разом з артистами. Є великий вибір – і це також проблема – з акторками. В нас Дзвінок багато, але визначити, хто саме... Вірю у великих артистів, а великих артистів не буває без великих ролей. Мені більше подобається шукати і відкривати нові території, ніж використовувати вже існуючі.

– Цікаво дізнатися про вашу співпрацю з американським документалістом, продюсером Марком Джонатаном Харрісоном. В інтернеті зазначено, що ви з ним зняли фільми «Перебіжчик», а спільний фільм про Революцію Гідності «Переломний момент» уже зібрав чимало нагород. Розкажіть, як ви з ним познайомились, як знайшли порозуміння? Чи плануєте подальшу співпрацю?

– Нині документальне кіно – більше публіцистика, воно телевізійне. Авторського дуже мало. Харрісон – один з визначних представників авторської документалістики. Він викладає в Лос-Анджелесі й очолює кафедру документального кіно. У тому місті є хороша кіношкола, в яку величезні суми вклали Лукас, Земекіс, Спілберг, на стінах – імена всіх значних кінематографістів світу. Там багато експериментів і сучасних технологій, окрім загальних курсів, читають сценарну майстерність. Виробничники і режисери. Моя з ним співпраця почалася відразу після «Поводиря». Товариство українців, яке там було, познайомилось зі мною, а куратором одного з проектів, які я тоді хотів робити, був Харрісон. Це мала бути історія про Україну 1930-х у дуже специфічній формі викладу, що було пов'язано з експериментами над тваринами. Харрісон до мене звернувся, коли знімали документальну картину «Перебіжчик» про одного з найвідоміших дисидентів СРСР, який був головою торгового представництва у Вашингтоні й перейшов на бік США. Він розповів світові правду про Сталіна, пакт Молотова-Ріббентропа, про Голодомор

Олесь Санін і кінооператор Сергій Михальчук в Карпатах на виборі природи. Травень, 2018.

в Україні. Картину ми закінчили, вона не побачила екрану з юридичних причин, КДБ дуже не хотіло поширення цієї історії.

– А як виник «Переломний момент»?

– Одна велика компанія захотіла поекспериментувати з картиною режисера зі Східної Європи. Є дві категорії режисерів: одна – це постановники, що здобувають нагороди МКФ, а друга – що роблять картини, успішні в прокаті. Тобто глядачі готові потратити на його картину гроші. Й для інвесторів це професійний аргумент. Все, що ти робиш для власного імені, – це прекрасно, але на прийнятті рішення щодо оцінки режисера, вирішальне те, чи розуміє він публіку, чи є капітаном, якого можна найняти на корабель. Було кілька пропозицій. Вони були готові не зважати на моє недостатнє знання англійської. Вже було укладено контракт. І тут стався Майдан. Я сказав, що не зможу приймати. А контракт дуже дорогий, та я відмовився – я знімав Революцію Гідності. Вони не зрозуміли спочатку, склали проект, до якого долучили Марка Харрісона. Він сказав: «Ти роби, а ми знайдемо фінансування у Штатах». Так з'явився «Переломний момент». Реакція? Люди дивляться фільм і ще раз переживають враження від події, яка з ними відбулася. Цікаві інтерв'ю з людьми, з політиками. Це історичний експеримент. Я побачив, якою сильною може бути енергія. Для мене це стало великою школою і цінним досвідом. Дуже важлива для мене емоційна складова. Проблема співпраці з американським режисером полягала в тому, що ми по-різному прочитували одні й ті ж події. Я, як і всі українці, міфологізував простір довкола себе, у нас – це міф, як «Слово о полку Іго-

ревім», люди без зброї співали пісню й вірили, що ворог відступає. Дивина, та ворог справді відступав. Чи історія про дядька-козака з оселедцем – комічний персонаж, коли його роздягають і тягнуть по снігу. А люди це бачили. Він уособлював століття поневіряння козацтва. Виявилося, що дух сильніший. От про це я і хочу кіно знімати. Не історію про пригоди чи на тлі пригод. Мені зараз дороге те, що було пережито на Майдані. Для нас, не тільки для мене як художника, актуалізувалося багато речей, які ми називаємо подвигом. Річ у тому, що це стало дуже важливим для людей, які будуть це дивитися.

– До «Довбуша» ви прийшли через Майдан...

– Тепер любов до рідної землі має зовсім інше значення. Рана від рідного брата також має зовсім інше значення. Сьогодні нагорода за голову свого ж хлопця має зовсім інше значення. І слово «любов» – також. Де ми? Що зі мною коїться? Всі, кого я знаю, були на Майдані, знімали. Об'єднувались, розходились, але ти не можеш стояти осторонь таких подій. Ми всім народом пережили такі події, які нас змінили назавжди. І нехай в Олексі Довбуша немає ідеї про власну державу, але він перебуває в такій ситуації, що нічого, крім мрії про справедливість, його не тримає на світі. І він домагається цього всім, чим тільки може. Це така історія. І тепер мені з цим треба злетіти, і літак дуже важкий. А зробити треба так, щоб це було легко дивитися, щоб люди повірили: справедливість переможе. І побачили таке кохання, яке кожен захоче пережити. Хочу зробити фільм, щоб історія була ясна, проста, навіть весела.

Січень, 2018